

Matija Carević*
Jadranka Polović**

UTJECAJ IDENTITETA NA FORMIRANJE STAVOVA RASELJENIH OSOBA IZ UKRAJINE

Sažetak

U radu se prikazuje šira slika polarizacije ukrajinskog društva i uloge regionalnog identiteta na formiranje stavova raseljenih osoba iz Ukrajine u Republici Hrvatskoj o proruskim i prozapadnim narativnim linijama. Naime, rat u Ukrajini ubrzao je proces reartikulacije ukrajinskog nacionalnog identiteta koji je započeo početkom stoljeća uslijed pogoršanja odnosa između Zapada i Rusije. U radu se upotrebljavaju metode deskriptivne statistike, dok se u obradi hipoteza upotrebljava Mann-Whitney U test. Statističkom analizom rezultata ankete provedene među raseljenim osobama iz Ukrajine u Republici Hrvatskoj uočena je razlika u stavovima ispitanika iz istočnog i zapadnog dijela Ukrajine, ali i općenito veće slaganje s prozapadnim narativnim linijama.

Ključne riječi: reartikulacija identiteta, narativne linije, polarizacija društva, Rusija, Ukrajina, Zapad

1. Uvod

Još od raspada SSSR-a i formiranja neovisne države 1990. Ukrajina je nastojala izgraditi vlastiti nacionalni identitet koji isključuje nasljeđe ruske i sovjetske imperijalne dominacije. Procesi kulturne dekolonizacije nakon osamostaljenja zemlje intenzivirani su poslije Euromajdana ili Revolucije dostojanstva 2014. godine, a osobito nakon rata s Rusijom koji je eskalirao 2022. Ukrajina je u tom razdoblju prošla kroz značajne društvene i geopolitičke promjene koje su utjecale na nacionalni identitet zemlje fokusiran na neovisnost i suverenitet. Snažan otpor prema ruskom utjecaju u zemlji te želja za približavanjem Europskoj uniji utjecali su na percepciju neprijateljstva prema Rusiji, dok je istovremeno jačao osjećaj zajedništva i ukrajinske nacionalne

* Matija Carević, bacc. rel. int., Libertas međunarodno sveučilište, Zagreb, Hrvatska, matija.carevic2@gmail.com

** doc. dr. sc. Jadranka Polović, Libertas međunarodno Sveučilište, Zagreb, Hrvatska, jpolovic@libertas.hr

solidarnosti. Međutim, povećana otuđenost i neprijateljstvo prema Rusiji, koju većina Ukrajinaca vidi kao agresora, ne odražava jedinstveno mišljenje svih Ukrajinaca.

Ukrajina se često opisuje kao *tabula rasa* (Tsyrf, 2013), kao država na europskom kontinentu koja u geopolitičkom kontekstu nosi epitet „tampon-zone”, u kulturno-ideološkom „rastrgnute civilizacije”, a Samuel P. Huntington (1998) naziva Ukrajinu „raskoljenom zemljom s dvjema različitim kulturama” koja dijeli zapadnu civilizaciju od pravoslavne. Još od Narančaste revolucije 2004. godine Ukrajina svjedoči „ratovima sjećanja” između postsovjetskog, rusocentričnog i prokomunističkog narativa s jedne i etnonacionalnog s druge strane. Polarizacija zemlje kontinuirani je proces u posljednjih 20-ak godina koji snažno produbljuje podjele između ukrajinskog istoka nostalgičnog za sovjetskim razdobljem i europski orijentiranoga zapada zemlje (Ukrainian Research Institute Harvard, 2023). Istovremeno je Ukrajina zbog svog geostrateškog položaja, ali i simbolike, postala važna i Zapadu i Rusiji koja bez nje ne može računati na svoj geopolitički autoritet, ali ni na izgradnju euroazijskoga imperija (Brzezinski, 2000: 86; Huntington, 1998: 210).

Nakon službenog ulaska ruskih trupa na ukrajinski teritorij u veljači 2022., Europska unija primila je milijune raseljenih osoba iz Ukrajine, a jedan dio prihvaća i zbrinjavanja raseljenoga stanovništva preuzela je i Republika Hrvatska. Unatoč udaljenosti od ratnih zbivanja raseljene su se osobe i u novim okolnostima našle izložene posljedicama dugogodišnje društveno-političke polarizacije zemlje. Stoga su predmet istraživanja ovog rada stavovi ukrajinskih izbjeglica u Republici Hrvatskoj o proruskim i prozapadnim narativnim linijama koje se pronalaze u medijskom prostoru.

Ipak, s obzirom na to da je zbog kompleksnosti informacijskog prostora teško odrediti točne izvore narativnih linija, oni su u kontekstu ovoga rada od sekundarne važnosti. Presudnu ulogu ima sadržaj koji prati sljedeće odrednice:

1. generiranje i promoviranje slike vanjskog neprijatelja koja služi mobilizaciji kolektivnoga identiteta odgovarajuće skupine
2. banaliziranje vanjskog neprijatelja, njegovih odnosa s drugim političkim subjektima i njegove naravi ili pojednostavljivanje određenih događaja i pojavnosti
3. promicanje ideje zajedničkog kolektivnog identiteta, posebice u odnosu na Ukrajinu i Ukrajince.

U radu se problematizira polarizacija izbjeglog stanovništva, a cilj je objasniti stavove ispitanika u odnosu na prozapadne i proruske narativne utjecaje koristeći se rezultatima internetske ankete. Ispitat će se postoje li razlike u stavovima ukrajinskih izbjeglica u RH s obzirom na (zapadni ili istočni) dio zemlje iz kojeg dolaze. Cilj je utvrditi vjeruju li ispitanici više prozapadnim ili proruskim narativnim linijama. Svrha je istraživanja opisati ulogu identiteta u formiranju stavova raseljenih osoba te generirati prostor za daljnja proučavanja tematike korelacije identiteta i informacijskog utjecaja u kontekstu modernog ratovanja.

2. Istočna i zapadna Ukrajina: Identitet na raskrižju

Podjela na „istočne” i „zapadne” Ukrajinke koja se danas popularno upotrebljava u političkom diskursu prisutna je još od kraja 18. stoljeća, od razdoblja kada je Galicija (zapadni dio Ukrajine) bila pod upravom Habsburgovaca, dok je ostatak zemlje teritorijalno pripadao Ruskom Carstvu (Rodgers, 2006, prema Jazić, 2009: 66-67). Nakon što je gotovo stoljeće bila dijelom Sovjetskog Saveza, godine 1990. rođenjem mlade ukrajinske države potvrđen je završetak duge povijesti podjele ukrajinskih teritorija između susjednih zemalja. Međutim, u uvjetima višestoljetnog odsustva državnosti ključnu ulogu u razvoju ukrajinskog nacionalnog identiteta imali su lokalni, odnosno regionalni identiteti. Nakon ukrajinskoga osamostaljenja to je rezultiralo oprečnom dinamikom jačanja regionalnih identiteta nauštrb nacionalnog što je ojačalo federalističke i separatističke tendencije unutar zemlje (Nahorna, 2008, prema Balabanov, Pashyna i Lysak, 2019: 503).

Razlike u artikulaciji ukrajinskog nacionalnog identiteta osobito su došle do izražaja nakon ukrajinskog osamostaljenja kada se javila potreba za pomirenjem različitosti koje su nastale posredstvom djelovanja različitih „mega priča” unutar kojih se izgrađivao ukrajinski nacionalni identitet. O tome govore i dvojake interpretacije nacionalnih mitova poput kozačkoga mita kojeg ukrajinski nacionalisti interpretiraju kao ukrajinsku posebnost u odnosu na Rusiju, dok ga rusofoni Ukrajinci sagledavaju kroz prizmu obrane Ruskoga Carstva i pravoslavne vjere (Hillis, 2013, prema Onuch, 2015).

Različita povijesna iskustva ostavila su trag na sociokulturnu, ali i jezičnu strukturu Ukrajine. U zapadnoj i centralnoj Ukrajini dominira ukrajinsko-europski kulturni identitet te ukrajinski jezik, a u istočnoj i jugoistočnoj Ukrajini prevladava slavensko-sovjetski kulturni identitet i ruski jezik. U glavnom gradu također je prisutan europsko-ukrajinski identitet, ali i rusko-ukrajinski jezični bilingvizam (Pirozhkov, Bogutskiy, Libanova i dr., 2017, prema Balabanov i dr., 2019: 100). Razlike postoje i u vjerskom segmentu. Dok je u zapadnoj Ukrajini široko zastupljena grkokatolička crkva, stanovništvo istočne Ukrajine većinski je pravoslavno (Huntington, 1998: 207). Povrh toga, ispitivanja javnoga mijenja pokazala su da Ukrajinci iz zapadnih dijelova Ukrajine budućnost države uglavnom vežu za Zapad, odnosno za EU i NATO, a Rusiju percipiraju kao glavnu prijetnju državnoj opstojnosti. Trend je na istoku zemlje obrnut – ispitanici su budućnost Ukrajine prema podacima istraživanja češće vidjeli u uniji s Rusijom i Bjelorusijom te su izražavali pozitivniji stav prema sovjetskim vrijednostima i normama (Riabchuk, 2002: 2).

U odnosu na navedene tendencije pretpostavlja se da postoje razlike u stavovima raseljenih osoba s obzirom na to dolaze li iz istočnog ili zapadnog dijela zemlje. Međutim, kruto polarizirana slika Ukrajine ne uzima u obzir velik prostor koji je

„fluidan i heterogen u geografskom, ljudskom i ideološkom smislu”, a koji Mykola Riabchuk definira kao „treću Ukrajinu” koja je „najvećim dijelom nevidljiva, nijema, neizvjesna, neodlučna, ideološki ambivalentna i višeznačna” te je „više objekt nego predmet političke borbe, glavno bojno polje i glavna nagrada u dugotrajnom nadmetanju između dviju glasnih, ali minornih Ukrajina, *sovjetske* i *europske*” (Riabchuk, 2002: 3). Povrh svega, raspad Sovjetskog Saveza, teška ekonomska tranzicija te brojni društveni izazovi, poput korupcije, rezultirali su smanjenim povjerenja građana u institucije države, ali i u vlastiti životni napredak. Stoga je zahlađenje odnosa između zemalja Zapada i Rusije u prvom desetljeću 21. stoljeća osobito pogodilo Ukrajinu koja je sve teže uspijevala balansirati između jedne i druge strane.

3. Reartikulacija ukrajinskog identiteta: temelj izgradnje nove Ukrajine

Još od početka kategorizacije identiteta kao filozofske kategorije ističe se njegova povezanost s konceptom Drugoga. Hegel tako uviđa da se: „ljudska samosvijest prepoznaje, odnosno samoidentificira i onda povijesno razvija samo u dijalektičkom odnosu s Drugim, tj. s drugom samosviješću” (Hegel, 1987, prema Berisha, 2018: 480). Realistički pristup u međunarodnim odnosima na tom tragu priznaje potrebu države za prijetećim Drugim koji definira njezin identitet pružajući joj ontološku sigurnost (Buzan i Hansen, 2009, prema Al-Kassimi, 2023). Primjerice, Poljaci su svoj identitet izgradili na osjećaju nepripadanja Nijemcima i Rusima, a bitnu ulogu u oblikovanju njemačkoga identiteta imao je odnos s Rusijom (Such, 2000: 84).

Ukrajinski nacionalni identitet u tom smislu nije bio iznimka te je stoljećima opstajao putem vertikalnog sukoba s identitetima osvajača. Međutim, uslijed naglog raspada sovjetskog imperija ta je duhovna ostavština za Ukrajinu postala suviše irelevantna da bi mogla generirati konstrukt Oni koji bi rezultirao protureakcijom u obliku konstrukta Mi (Žadan prema Lebedynceva, 2021: 27). Naime, društvo koje se istovremeno identificiralo i s obrascima zapadnog i postsovjetskog identiteta našlo se lišeno bitne stavke odnosa prema Drugome, što je znatno otežalo proces osnaživanja ukrajinskog kolektivnog identiteta.

Međutim, od Euromajdana 2014. godine Ukrajina je počela djelovati na reartikulaciji svog nacionalnoga identiteta. Sovjetski spomenici zamijenjeni su novim herojima, a započeo je i proces preimenovanja ulica i mjesta koja su imala poveznicu sa sovjetskim razdobljem (Dickinson, 2020) te je došlo do političkog zaokreta prema Zapadu. Međutim, na brisanje tragova sovjetske prošlosti nisu svi reagirali pozitivno, a posebice najistočniji dio zemlje. Ankete iz 2014. pokazale su da je vojna kampanja proširila jaz između ispitanika sa zapada Ukrajine i krajnjeg istoka (Donbasa) koji su rusku ulogu sve više vidjeli kao obrambenu dok su zapadnjaci ista zbivanja iz 2014.

interpretirali kao rusku agresiju. Za vrijeme jačanja ideja unitarne države s ukrajinskim jezikom kao jedinim službenim na zapadu zemlje, na istoku su sve glasnije zahtijevali jednak status ruskoga i ukrajinskoga te iskazivali spremnost i na odcjepljenje (Onuch, 2015: 28-29).

Ipak, unatoč otporu dijela stanovništva na pokušaje reartikulacije ukrajinskog identiteta i njegova odvajanja od sovjetske matice, a poslije projekta „ruskog svijeta”, ruska invazija na Ukrajinu rezultirala je snažnim zaokretom prema Zapadu. Do promjena je došlo i u religijskom segmentu, pa je tako Ukrajinska grkokatolička Crkva odlučila 2022. godine datum Božića pomaknuti na 25. prosinca kada se taj blagdan slavi u zapadnoj Europi (Reuters, 2023). Istovremeno je istraživanje Kijevskog međunarodnog instituta za sociologiju (KIIS, 2023b) pokazalo da se 69 % ispitanika zanima za povijest Ukrajine, a prema anketi iz svibnja 2023. čak je 67 % Ukrajinaca bilo spremno braniti svoju zemlju, što je znatno povećanje u odnosu na 2011. kada je interes za obranu zemlje iskazalo oko 40 % ispitanika (Razumkov centre, 2023).

Takvu dinamiku najbolje objašnjava teorija kulturne traume prema kojoj su traumatski događaji važni za kolektivno sjećanje i razvijanje grupne solidarnosti (Alexander, 2004, prema Benčić, 2015: 2). Još je rano zaključiti kako bi se prolongirano ratno stanje moglo konačno odraziti na koheziju ukrajinskoga društva i smanjenje društvenih podjela, no uslijed reartikulacije nacionalnog sjećanja i identificiranja glavnoga izvora kolektivne ugroze, zatim promjene u smjeru jačanja ukrajinskog nacionalnog identiteta te smanjenja razlika među regionalnim podjelama takve promjene ne bi bile neočekivane. Međutim, ako se uzme u obzir da društvena dinamika nikada nije jednodimenzionalna, može se pretpostaviti da će određeni utjecaji koji su inducirali unutarnje podjele ostaviti traga i u budućnosti iako možda u nešto manjem opsegu. Shodno tome, ali i zbog kolektivnog viđenja Rusije kao agresora, moguće je očekivati pomirenje Ukrajinaca u vidu sagledavanja sudbine ukrajinskog nacionalnog identiteta pod okriljem jedinstvene sudbine Zapada.

4. Metodologija

U radu se testiraju sljedeće hipoteze:

- H1: Raseljene osobe u Republici Hrvatskoj općenito više vjeruju prozapadnim nego proruskim narativnim linijama.
- H2: Postoji razlika u stavovima raseljenih osoba naspram prozapadnih i proruskih narativnih linija u odnosu na dio Ukrajine iz kojega dolaze.

Za potrebe izrade empirijskoga dijela rada u razdoblju od 24. travnja 2023. do 7. svibnja 2023. provedeno je anketno istraživanje među raseljenim osobama iz Ukrajine koje imaju boravište u Republici Hrvatskoj. Struktura odgovora na anketna pitanja prezentira se tablično i to upotrebom apsolutnih i relativnih frekvencija. U radu

se upotrebljavaju metode deskriptivne statistike, odnosno aritmetička sredina (AS) te standardna devijacija (SD). U obradi hipoteza upotrebljava se Mann-Whitney U test koji se primjenjuje za usporedbu neovisnih uzoraka u slučajevima kada uzorci ne slijede normalnu distribuciju.

Anketni je upitnik ispunilo 125 ispitanika, od čega njih 122 pripadaju ciljanoj populaciji. Ispitanici su na 12 ponuđenih izjava odgovarali Likertovom ljestvicom razine slaganja od 1 (potpuno se ne slažem) do 5 (potpuno se slažem):

1. Smatram da su Rusija i Ukrajina bratske zemlje.
2. Smatram da je širenje NATO-a egzistencijalna prijetnja za Rusiju.
3. Smatram da se Ukrajina u konfliktu s Rusijom bori za očuvanje europskih vrijednosti i demokracije.
4. Smatram da Rusija i Ukrajina dijele zajedničku povijest.
5. Smatram da Ukrajina pripada europskom civilizacijskom krugu.
6. Smatram da je ukrajinska vlada marioneta Zapada.
7. Smatram da će Rusija svoju ekspanzionističku politiku nastaviti na zapadnom Balkanu ako ne bude zaustavljena u Ukrajini.
8. Smatram da Zapad u Ukrajini vodi rat protiv Rusije „do posljednjeg Ukrajinca”.
9. Smatram da Rusija predstavlja opasnost miru u cijeloj Europi.
10. Rusija više nije velika sila.
11. Smatram da je za rat odgovoran Vladimir Putin, a ne rusko društvo.
12. Smatram da Poljska namjerava zauzeti zapadni dio Ukrajine.

Izjave pod rednim brojevima 1., 2., 4., 6., 8. i 12. kategoriziraju se kao proruske, dok se izjave pod rednim brojevima 3., 5., 7., 9., 10. i 11. kategoriziraju kao prozapadne. Izjave pod rednim brojevima 1., 3., 4., i 5. sadrže aspekt identiteta.

U kontekstu ovoga rada ispitanici su podijeljeni s obzirom na regiju iz koje dolaze (istočna i zapadna Ukrajina). Navedena podjela služi kao osnova za testiranje razlike u stavovima ispitanika te se upotrebljava po uzoru na prijašnju znanstvenu tradiciju (Ukrainian Research Institute Harvard, 2023; KIIS, 2023a). U cilju pobližeg uvida u obzir su uzete i administrativne jedinice koje u vrijeme pisanja rada nisu pod upravnom kontrolom Republike Ukrajine. Tako je južnoj makroregiji dodana i Autonomna Republika Krim koju je KIIS (Kyiv International Institute of Sociology) predao navoditi u makroregionalnoj podjeli nakon ruske aneksije Krima 2014. godine.

5. Rezultati

Ispunjavanju upitnika pristupile su 103 žene (84,43 %) i 19 muškaraca (15,57 %). Ukupno 39 % ispitanika dolazi iz istočne, a 61 % ispitanika iz zapadne Ukrajine. Najveći broj ispitanika pripada dobnoj skupini od 36 do 45 godina (35,25 %), dok najma-

nji broj ispitanika čine osobe starije od 65 godina (3,28 %). S obzirom na stupanj obrazovanja najzastupljeniji su magistri/ce (62,30 %), a slijede ih prvostupnici/e (24,59 %). Nadalje je najveći broj ispitanika/ica zaposlen ($n = 63$ odnosno 51,64 %), dok je nezaposleno njih 33,61 %.

Nulte hipoteze za H1 i H2 glase:

H01: Raseljene osobe iz Ukrajine ne vjeruju više prozapadnim nego proruskim narativnim linijama.

H02: Ne postoji razlika u stavovima raseljenih osoba naspram prozapadnih i proruskih narativa u odnosu na dio Ukrajine iz kojeg dolaze.

U Tablici 1 prikazani su stavovi ispitanika u odnosu na regiju iz koje dolaze. Prosječna je razina stava izražena na tvrdnju „Smatram da Poljska namjerava zauzeti zapadni dio Ukrajine.” za 0,40 bodova viša među ispitanicima istočnih regija u odnosu na ispitanike zapadnih regija, a ispitivanjem je utvrđena prisutnost statistički značajne razlike ($U = 1387,5$; $P = 0,012$).

Prosječna je razina stava izražena na tvrdnju „Smatram da su Rusija i Ukrajina bratske zemlje.” za 0,36 bodova viša među ispitanicima istočnih regija u odnosu na ispitanike zapadnih regija, a ispitivanjem je utvrđena prisutnost statistički značajne razlike ($U = 1306,00$; $P = 0,001$).

Među ispitanicima iz istočnih regija utvrđena je za 0,49 bodova viša razina stava na tvrdnju „Smatram da je širenje NATO-a egzistencijalna prijetnja za Rusiju.” u odnosu na ispitanike zapadnih regija, a ispitivanjem je utvrđena prisutnost statistički značajne razlike ($U = 1404,50$; $P = 0,044$).

Prosječna je razina stava izražena na tvrdnju „Smatram da Zapad u Ukrajini vodi rat protiv Rusije do posljednjeg Ukrajinca.” za 0,53 boda viša među ispitanicima istočnih regija u odnosu na ispitanike zapadnih regija, a ispitivanjem je utvrđena prisutnost statistički značajne razlike ($U = 1355,00$; $P = 0,022$).

Prosječna je razina stava na tvrdnju „Smatram da je za rat odgovoran Vladimir Putin, a ne rusko društvo.” za 0,53 boda viša među ispitanicima istočnih regija u odnosu na ispitanike zapadnih regija, a ispitivanjem je utvrđena prisutnost statistički značajne razlike ($U = 1367,50$; $P = 0,031$).

Razlike u izraženim stavovima na ostale ponuđene tvrdnje među stanovnicima istočnih i zapadnih regija nisu utvrđene ($P > 0,050$). Utvrđene su statistički značajne razlike na 5 od ukupno 12 izjava.

Tablica 1. Stavovi o narativnim linijama s obzirom na regiju

Čestica	Regija	1		2		3		4		5		AS	SD	U	P
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%				
1. Smatram da Poljska namjerava zauzeti zapadni dio Ukrajine.	I	28	59,57	7	14,89	7	14,89	3	6,38	2	4,26	1,81	1,16	1387,50	0,012
	Z	61	81,33	4	5,33	7	9,33	0	0,00	3	4,00	1,40	0,95		
2. Smatram da su Rusija i Ukrajina bratske zemlje.	I	29	61,70	8	17,02	9	19,15	0	0,00	1	2,13	1,64	0,93	1306,00	0,001
	Z	67	89,33	2	2,67	2	2,67	1	1,33	3	4,00	1,28	0,90		
3. Smatram da je širenje NATO-a egzistencijalna prijetnja za Rusiju.	I	18	38,30	5	10,64	12	25,53	7	14,89	5	10,64	2,49	1,40	1404,50	0,044
	Z	41	54,67	11	14,67	13	17,33	2	2,67	8	10,67	2,00	1,34		
4. Smatram da se Ukrajina u konfliktu s Rusijom bori za očuvanje europskih vrijednosti i demokracije.	I	2	4,26	2	4,26	9	19,15	9	19,15	25	53,19	4,13	1,12	1489,50	0,098
	Z	5	6,67	3	4,00	2	2,67	14	18,67	51	68,00	4,37	1,15		
5. Smatram da Rusija i Ukrajina dijele zajedničku povijest.	I	14	29,79	9	19,15	11	23,40	9	19,15	4	8,51	2,57	1,32	1584,00	0,334
	Z	24	32,00	19	25,33	20	26,67	7	9,33	5	6,67	2,33	1,20		
6. Smatram da Ukrajina pripada europskom civilizacijskom krugu.	I	1	2,13	0	0,00	3	6,38	5	10,64	38	80,85	4,68	0,77	1652,50	0,433
	Z	2	2,67	2	2,67	4	5,33	11	14,67	56	74,67	4,56	0,91		
7. Smatram da je ukrajinska vlada marioneta Zapada.	I	27	57,45	2	4,26	10	21,28	4	8,51	4	8,51	2,06	1,37	1671,00	0,595
	Z	42	56,00	15	20,00	10	13,33	4	5,33	4	5,33	1,84	1,17		
8. Smatram da će Rusija svoju ekspanzionističku politiku nastaviti na zapadnom Balkanu ako ne bude zaustavljena u Ukrajini.	I	1	2,13	5	10,64	10	21,28	10	21,28	21	44,68	3,96	1,13	1519,50	0,168
	Z	4	5,33	1	1,33	9	12,00	1	2,00	40	53,33	4,23	1,07		
9. Smatram da Zapad u Ukrajini vodi rat protiv Rusije „do posljednjeg Ukrajinca“.	I	17	36,17	10	21,28	9	19,15	7	14,89	4	8,51	2,38	1,33	1355,00	0,022
	Z	41	54,67	15	20,00	12	16,00	3	4,00	4	5,33	1,85	1,15		
10. Smatram da je za rat odgovoran Vladimir Putin, a ne rusko društvo.	I	13	27,66	13	27,66	7	14,89	9	19,15	5	10,64	2,57	1,35	1367,50	0,031
	Z	32	42,67	21	28,00	12	16,00	7	9,33	3	4,00	2,04	1,15		
11. Smatram da Rusija predstavlja opasnost miru u cijeloj Europi.	I	1	2,13	2	4,26	6	12,77	6	12,77	32	68,09	4,40	1,00	1573,50	0,194
	Z	5	6,67	0	0,00	2	2,67	9	12,00	59	78,67	4,56	1,05		
12. Rusija više nije velika sila.	I	2	4,26	3	6,38	7	14,89	13	27,66	22	46,81	4,06	1,12	1725,00	0,835
	Z	3	4,00	6	8,00	15	20,00	15	20,00	36	48,00	4,00	1,17		

Prosječna razina stava u odnosu na proruske narativne linije među ispitanicima istočnih regija viša je za 0,38 u odnosu na ispitanike zapadnih regija, a također je utvrđena prisutnost statistički značajne razlike ($U = 1271,50$; $P = 0,010$). Nadalje, među ispitanicima iz istočne Ukrajine prosječna je razina stava u odnosu na prozapadne narativne linije za 0,01 viša u odnosu na ispitanike iz zapadne Ukrajine, a prisutnost statistički značajne razlike nije utvrđena ($U = 1648,50$; $P = 0,548$).

Drugim riječima, iako raseljene osobe koje su došle iz istočne Ukrajine nešto više vjeruju proruskim narativnim linijama od svojih sunarodnjaka koji su došli iz zapadnog dijela zemlje, značajna razlika nije utvrđena i za prozapadne narativne linije.

Tablica 2. Usporedba stavova ispitanika o proruskom i prozapadnom narativu s obzirom na dio zemlje iz kojeg dolaze

Regija	Istočna Ukrajina		Zapadna Ukrajina		U	P
Konstrukt	AS	SD	AS	SD		
proruski narativ	2,16	0,91	1,78	0,82	1271,50	0,010
prozapadni narativ	3,97	0,55	3,96	0,64	1648,50	0,548

*Mann-Whitney U test

Nadalje, ispitanici su na proruske izjave prosječno odgovarali vrijednošću 1,93 ($SD = 0,87$), dok su na prozapadne izjave odgovarali nešto većom prosječnom vrijednošću od 3,96 ($SD = 0,61$). Drugim riječima, raseljene su osobe u kolektivu generalno sklonije vjerovati prozapadnim narativnim linijama. Nakon provedenoga ispitivanja utvrđena je prisutnost statistički značajne razlike u razini stava između konstrukta narativa koje zastupa Rusija i konstrukta narativa kojeg zastupaju zemlje Zapada ($U = 814,50$; $P < 0,001$).

Tablica 3. Stavovi raseljenih osoba o proruskom i prozapadnom narativu

	N	Prosjek	SD	U	P
proruski narativ	122	1,93	0,87	814,50	<0,001
prozapadni narativ	122	3,96	0,61		

*Mann-Whitney U test

6. Rasprava

Temeljem navedene analize odbija se nulta hipoteza H01 „Raseljene osobe iz Ukrajine u Republici Hrvatskoj ne vjeruju više prozapadnim nego proruskim narativnim linijama.” te se prihvaća hipoteza H1 koja navodi da raseljene osobe iz Ukrajine imaju veće povjerenje prema prozapadnim narativnim linijama. Također, s obzirom na to da su utvrđene razlike na 5 od 12 izjava te da je prosječna razina stava naspram narativnih linija veća kod ispitanika iz istočne Ukrajine, nulta hipoteza koja pretpostavlja da nema razlike u stavovima raseljenih osoba naspram prozapadnih i proruskih narativnih linija u odnosu na dio Ukrajine iz kojeg ispitanici dolaze odbija se te se prihvaća hipoteza H2.

Analizom rezultata ankete utvrđeno je da ispitanici iz istočne Ukrajine više vjeruju proruskim narativnim linijama u odnosu na svoje sunarodnjake iz zapadnog dijela zemlje što je očekivano uzimajući u obzir široko prihvaćeni diskurs o dvije Ukrajine i rezultate prethodnih istraživanja. Razlika u stavovima ispitanika potvrđuje prisutnu polarizaciju ukrajinskoga društva.

Rezultati su također pokazali da se ispitanici u globalu više slažu s prozapadnim izjavama nego s proruskim. Iako se može pretpostaviti da je na takav ishod utjecalo porijeklo ispitanika (njih 61 % je iz zapadne Ukrajine), u odnosu na prozapadne izjave nije utvrđena statistički značajna razlika u stavovima ispitanika s ukrajinskog istoka i zapada, tj. i jedni i drugi skloniji su više se slagati s prozapadnim izjavama. U tom je smislu utvrđen nastavak procesa „vesternizacije” ukrajinskoga stanovništva koji je započeo početkom stoljeća i koji ima tendenciju smanjenja društvene polarizacije. Za podrobnije razumijevanje uzroka takvoga ishoda istraživanja, odnosno procesa koji su do njega doveli i koji će možebitno generirati modifikacije u političko-kulturološkoj slici Ukrajine u budućnosti, potrebno je provesti daljnja istraživanja. U nastavku se navode neka od mogućih objašnjenja veće sklonosti vjerovanju prozapadnim narativnim linijama:

1. Jednak izvori informacija

Dolaskom u Republiku Hrvatsku raseljene osobe bile su izložene jednakim izvorima informacija. S obzirom na to da je Republika Hrvatska članica Europske unije i NATO-a te je osudila vojnu agresiju Rusije u Ukrajini, može se pretpostaviti da informacije u hrvatskom javnom prostoru više odgovaraju kontekstu prozapadnih narativnih linija. Istovremeno je interes za učenje ili češću uporabu ukrajinskoga jezika među Ukrajincima znatno porastao od početka invazije (*The Guardian*, 2022) što je moguće rezultiralo zamjenom medijskih platformi na ruskom jeziku ukrajinskim alternativama među stanovništvom iz istočne Ukrajine. Tako je omogućena jednaka izloženost prozapadno orijentiranom medijskom prostoru.

2. Novi identitet

U stranoj zemlji naglasak je stavljen na dvije komponente identiteta – nacionalnost i status unutar nove društvene skupine (raseljenih osoba iz Ukrajine), a važnost regionalne pripadnosti kao identifikacijskog konstrukta barem je privremeno smanjena. Rezultati ukazuju na to da raseljene osobe iz Ukrajine u Republici Hrvatskoj imaju razvijen osjećaj za europski identitet. Moguće je da zbog većeg povezivanja svoga identiteta sa zapadnim civilizacijskim obrascima ispitanici automatski više vjeruju prozapadnim narativnim linijama kao onima koje proizlaze iz njihove nove društvene i civilizacijske zajednice, no takav zaključak zahtijeva daljnja istraživanja ove tematike.

3. Utjecaj hrvatskoga društva

Ispitanici su imali priliku adaptirati se na hrvatsko društvo koje ima slično povijesno iskustvo u nekim aspektima, posebice u kontekstu zaokreta hrvatske politike prema „europskom putu” i „hrvatskom europskom identitetu” u tijeku borbe za neovisnost.

4. Šok ratnih zbivanja

Ratna zbivanja obuhvatila su istočni dio Ukrajine koji je bio najviše antizapadno orijentiran. Rat je za mnoge bio neočekivan i neshvatljiv, jednim dijelom i zbog obiteljskih i kulturoloških poveznica između Ukrajinaca i Rusa. Šok uslijed ekstremnih ratnih zbivanja mogao bi potaknuti preokret u artikulaciji ukrajinskog nacionalnog identiteta, ali ujedno ga i osnažiti te povećati povjerenje u državne institucije, ali i u ukrajinsku vlast. Štoviše, prvi znakovi europeizacije već su vidljivi.

5. Vojna i financijska pomoć zapadnih zemalja

Vojna i financijska pomoć zapadnih zemalja mogla je pozitivno utjecati na ukrajinsko stanovništvo i opću percepciju Zapada. Štoviše, ispitanicima je u Republici Hrvatskoj kao raseljenim osobama koje su bile primorane napustiti svoje domove pružena materijalna i financijska pomoć što se moglo povoljno odraziti na percepciju politike Europske unije.

6. Zajednički neprijatelj

S obzirom na to da zajednička mržnja prema nekoj osobi, instituciji ili ideji može djelovati kao objedinjujući faktor pripadnika grupe (Freud, 1986: 224), moguće je da će kolektivno neprijateljstvo prema Rusiji rezultirati ne samo smanjenjem unutarnjih podjela već i tendencijom zbližavanja sa Zapadom što bi najzad moglo rezultirati još većim antagonizmom prema Rusiji. Naime, Samuel P. Huntington zaključuje: „Narodima koji traže svoje identitete i otkrivaju svoju nacionalnost neprijatelji su nužni, a potencijalno najopasnija neprijateljstva pojavljuju se na razmeđu najvećih svjetskih civilizacija.” (Huntington, 1998: 36).

7. Zaključak

U ovom se istraživanju sažela problematika polarizacije raseljenih osoba uslijed novih geopolitičkih okolnosti izazvanih ratom u Ukrajini. Povijesno iskustvo i geostrateški položaj Ukrajine te djelovanje vanjskih aktera pogodovalo je razvoju društveno-političkog rascjepa u zemlji koji se u medijskom i znanstvenom diskursu popularno opisuje kroz prizmu dviju Ukrajina: proruski nastrojenog istočnog dijela i prozapadno nastrojenog zapada zemlje. Reartikulacija ukrajinskog identiteta u okolnostima pogoršanja sukoba između zemalja Zapada i Rusije pokazala se kao bolan i težak proces.

Analiza rezultata ankete ukazuje na to da regionalni identiteti utječu na razinu slaganja s proruskim narativima. Međutim, iako je utvrđena polarizacija u stavovima raseljenih osoba u odnosu na ruske narativne linije, ispitanici podjednako vjeruju prozapadnim izjavama prema kojima općenito iskazuju veće povjerenje. Rezultati se mogu objasniti kako tradicionalnom ukrajinskom društveno-političkom podjelom na proruski istok i proeuropski zapad zemlje, tako i jačanjem proeuropskoga duha uslijed ruske agresije. Sve to uz ogradu da je istraživanje provedeno na prostoru Republike Hrvatske i da nije obuhvatilo raseljene osobe koje se nalaze u drugim državama, poglavito u Bjelorusiji i Rusiji, pa to predstavlja i jedan od limita ovog istraživanja.

Iako anketiranje nije uvijek pogodna metoda za razumijevanje šireg konteksta odgovora ispitanika, ono pruža korisne uvide u mnoge aspekte teme istraživanja, osobito ako se rezultatima pristupa kritički. Stoga je doprinos ovog rada u znanstveno utemeljenom uvidu da raseljene osobe iz Ukrajine smještene u Republici Hrvatskoj imaju snažan osjećaj za europski identitet i da vjeruju zapadnim informacijskim izvorima.

S obzirom na to da je ovo istraživanje pokazalo polarizaciju u stavovima raseljenih osoba, daljnja istraživanja i promatranja navedenog fenomena potrebna su da bi se lakše odredila njegova dinamika i implikacije te se, shodno tome, pronašla odgovarajuća rješenja. Problematika polarizacije u tom bi smislu mogla biti aktualna i u poslijeratnoj Ukrajini te imati veliku ulogu u njezinoj političko-kulturološkoj tranziciji, kao i artikulaciji vlastite budućnosti.

Čak i ako se problematika podijeljenosti u ukrajinskom društvu marginalizira, višestoljetna podjela Ukrajine na istok i zapad te kulturološki utjecaj Rusije vjerojatno će ostaviti tragove i u hipotetski poslijeratnoj i europskoj Ukrajini. Ukrajinski slučaj iznimno je važan za proučavanje otpornosti određenih subidentiteta (u ovom slučaju regionalnih) u odnosu na novi primarni identitet (hipotetska ukrajinska proeuropska orijentacija u poslijeratno doba) te traume društveno-političke tranzicije. On također može poslužiti kao dobar model za proučavanje efikasnosti strateških narativa u modernom dobu te identificiranje efikasnosti određenih obrazaca izgradnje i „prodaje” narativnih linija, kao i za proučavanje učinaka upotrebe aspekata kolektivnog identiteta u strateškim narativima.

Literatura

1. Al-Kassimi, K. (2023). Nato's Anglo-American identity and the Ukrainian crisis from an ontological security perspective – Can a realist international system give diplomacy a chance?" *Cogent Social Sciences*, 9 (1). <https://doi.org/10.1080/23311886.2023.2200665>
2. Balabanov, K., Pashyna, N. i Lysak, V. (2019). Regional Identity in Ukraine: Formation Factors and Functions. *Studia Politica: Romanian Political Science Review*, 19 (3-4), 177-199.
3. Benčić, A. (2015). *Socijalna konstrukcija kolektivnih sjećanja na Domovinski rat* (Doktorska disertacija). Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
4. Berisha, I. (2018). Identitet kao optimalno ekonomiziranje odnosa s Drugim/a. *Filozofska istraživanja*, 38 (3/151), 479-492.
5. Brzezinski, Z. (2000). *Velika šahovska ploča: Američki primat i njegovi geostrateški imperativi*. Varaždin: Interland d.o.o.
6. Dickinson P. (2020). Toppling Lenin: The lessons of Ukraine's memory wars. *Atlantic Council*. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/toppling-lenin-the-lessons-of-ukraines-memory-wars/> (22. srpnja 2023.)
7. Freud, S. (1986). *Budućnost jedne iluzije*. Zagreb: ITRO „Naprijed”.
8. Huntington, S. P. (1998). *Sukob civilizacija i preustroj svjetskog poretka*. Zagreb: IZVORI.
9. Jazić, A. (2009). Društvene linije podela u Ukrajini. *Međunarodna politika*, 66-67.
10. KIIS (2023a). *KIIS home page*. <https://www.kiis.com.ua/?lang=eng> (20. kolovoza 2023.)
11. KIIS (2023b, 20. ožujka). Istorična pam'jat'. Rezul'taty sociološkičnogo opytuvannja doroslyh žiteliv Ukrajinu. <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1217&page=1//KIIS>. (20. kolovoza 2023.)
12. Lebedynceva, N. (2021). Ukrajinska poezija na prijelazu tisućljeća: ponovno otkrivanje identiteta. *Književna smotra: Časopis za svjetsku književnost*, 53 (202/4), 25-34.
13. Onuch, O. (2015). Brothers Grimm or brothers Karamazov: The myth and the reality of how Russians and Ukrainians view the other. U A. Pikulichka-Wilcze i R. Sakwa (ur.), *Ukraine and Russia: People, Politics, Propaganda and Perspectives*, str. 36. – 58.
14. *Razumkov centre* (2023, 23. lipnja). *Some 67% of Ukrainians ready to defend their homeland in May 2023, whereas there were only 40% in 2011*. <https://razumkov.org.ua/en/comments/some-67-of-ukrainians-ready-to-defend-their-homeland-in-may-2023-whereas-there-were-only-40-in-2011-survey> (15. kolovoza 2023.)
15. *Reuters* (2023, 6. veljače). *Ukraine's main Catholic church moves Christmas to Dec. 25 in pivot to West*. <https://www.reuters.com/world/europe/ukraines-main-catholic-church-moves-christmas-dec-25-pivot-west-2023-02-06/> (20. kolovoza 2023.)
16. Riabchuk, M. (2002). *Ukraine: One State, Two Countries?* *Transit Online*, 23. [Ukraine_One_State_Two_Countries-libre.pdf](https://www.transitonline.org/ukraine/One_State_Two_Countries-libre.pdf) (d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net) (18. srpnja 2023.)
17. Such, J. (2000). Nacionalni identitet naspram europskog identiteta. *Politička misao: časopis za politologiju*, 37(4), 83-88.
18. *The Guardian* (2022, 8. travnja). „Ukrainian has become a symbol”: interest in language spikes amid Russia invasion. <https://www.theguardian.com/education/2022/apr/08/ukrainian-language-interest-spikes-support-country-war>. (20 srpnja 2023.)
19. *Ukrainian Research Institute Harvard* (2023). *The geopolitics of memory*. <https://gis.huri.harvard.edu/geopolitics-memory> (18. srpnja 2023.)
20. Tsyryfa, I. (2013). The formation of the European identity of Ukraine: Key factors and principles. *Lithuanian Foreign Policy Review*, (30), 43-63.

Influence of identity on attitude formation in displaced persons from Ukraine

Abstract

The article discusses the broader picture of polarization in Ukrainian society and the role of regional identity in shaping the views of displaced persons from Ukraine in the Republic of Croatia regarding pro-Russian and pro-Western narrative lines. In particular, the war in Ukraine accelerated the rearticulation of the Ukrainian national identity, which gained momentum at the beginning of the century due to deteriorating relations between the West and Russia. In the study, descriptive statistical methods were employed, while the Mann-Whitney U test was used in hypothesis testing. A statistical analysis of the survey results conducted among displaced individuals from Ukraine in the Republic of Croatia revealed differences in the attitudes of respondents from the eastern and western parts of Ukraine, but also a generally greater alignment with pro-Western narrative lines.

Keywords: identity rearticulation, narrative lines, identity polarization, Russia, Ukraine, West